

Jakub Michał Doliński*
Khrystyna Potapenko**

**REFLEKSJE NAD TENDENCJAMI ROZWOJOWYMI
UKRAIŃSKIEGO PRAWA AUTORSKIEGO
Z POLSKIEJ PERSPEKTYWY
PRAWNOPORÓWNAWCZEJ**

1. Wprowadzenie

Polska dokonuje wszelkich starań względem wejścia Ukrainy do Unii Europejskiej, co wiąże się z dostosowaniem m.in. ukraińskiego prawa do standardów unijnych. Jednym z głównych problemów naszego wschodniego sąsiada jest w tym przypadku kwestia obowiązującego tam prawa autorskiego. W zeszłorocznym raporcie przedstawiciela USA ds. handlowych (*United States Trade Representative*), Ukraina została oceniona jako „kraj priorytetowy” w związku z tamtejszym łamaniem praw autorskich – dokonywanym nawet przez same agencje rządowe – co spotkało się z groźbą sankcji gospodarczych w postaci ponownego wprowadzenia uprzednio wycofanych ceł amerykańskich¹. Zachodzące na przestrzeni ostatnich miesięcy gwałtowne przemiany polityczne na Ukrainie ciągną za sobą zmiany ustawodawcze. Czy przyniesie to także przeobrażenie ukraińskiego systemu autorskoprawnego?

2. Komparatystyka prawnoautorska

Między polskim a ukraińskim prawem autorskim istnieje szereg podobieństw i różnic. Na wstępie należy zwrócić uwagę na kwestię przedmiotowości w ukraińskim prawie autorskim. Pewne rozbieżności w stosunku do polskiego systemu prawnego dostrzegalne są wobec katalogu wyłączeń spod ochrony autorskoprawnej. Ukraiński

* Autor jest doktorantem w Katedrze Prawa Własności Intelektualnej Uniwersytetu Jagiellońskiego.

** Autorka jest doktorantem w Katedrze Filozofii Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego.

¹ <http://www.ustr.gov/trade-topics/trade-development/preference-programs/generalized-system-preferences-gsp/gsp-documents-4> (dostęp: 10.03.2014).

ustawodawca zastrzegł w art. 10 ustawy, że przedmiotu prawa autorskiego nie stanowią m.in.: folklor (rozumiany jako „twórczość narodowa”), wszelkie dokumenty wydane przez państwowe organy władzy, dokumenty o charakterze polityczno-administracyjnym, orzeczenia oraz ich oficjalne tłumaczenia, symbole Ukrainy, nagrody państwowe, symbole organów państwa, sił wojskowych Ukrainy, samorządów. Wymienione przykłady są zbieżne do katalogu wyłączeń w polskim prawie autorskim (art. 4 pr. aut.), jednak nie w każdym aspekcie. Art. 10 pkt. e) ukraińskiej ustawy wyraźnie wyłącza z zakresu ochrony autorskoprawnej rozkład jazdy pociągów, samochodów i innych środków transportu, który z kolei dopuszczony został przez polskie orzecznictwo w jednym z kontrowersyjnych i istotnych dla zasady *Kleine Munze* wyroków². Natomiast w punkcie e) cytowanego przepisu wyróżniono także książki telefoniczne oraz zestawienia programów telewizyjnych i radiowych, które również w opinii polskiej doktryny zostały uznane za graniczne kategorie wytworów intelektu ze względu na niski poziom twórczości³.

Nasuwająca skojarzenie z instytucją rzecznika patentowego, jest występująca w ukraińskim systemie prawnym państwowa rejestracja umów autorskoprawnych. Zgodnie z art. 11 ukraińskiego prawa autorskiego, w celu wzmocnienia ochrony autorskoprawnej podmiot uprawniony może odpłatnie uzyskać specjalne świadectwo zatwierdzające powstanie utworu nieopublikowanego lub jego datę publikacji. Dokument taki może stanowić także zatwierdzenie umowy autorskoprawnej poprzez wpisanie jej do państwowego rejestru umów autorskoprawnych. Organem właściwym w kwestiach rejestracji jest Państwowa Służba Własności Intelektualnej Ukrainy. Podobną instytucją jest np. amerykański *Copyright Office*, również wzmacniające stosownym certyfikatem wiarygodność autorstwa dzieła zarejestrowanego twórcy.

Podobnie jak w polskim systemie prawnym (art. 32 ust. 2 pr. aut.), zgodnie z art. 12 ukraińskiego prawa autorskiego, jeżeli właściciel egzemplarza utworu plastycznego, znajdującego się w miejscu publicznie dostępnym pragnie go zmienić/zniszczyć, obowiązany jest wypłacić twórcy odszkodowanie w wysokości nie większej, niż wartość wydatków poniesionych na zakup materiałów potrzebnych do powstania dzieła. Inny przykład legislacyjnego podobieństwa stanowi art. 18 ukraińskiego prawa autorskiego, zgodnie z którym „programy komputerowe podlegają ochronie jak utwory literackie”, co jest niemalże lustrzanym odzwierciedleniem art. 74 ust. 1 polskiego prawa autorskiego⁴.

Pewną różnicę widać natomiast wobec dozwolonego użytku prywatnego. W przypadku polskiego prawa własny użytek osobisty ograniczony jest do kręgu osób pozostających w związku osobistym, przy czym ustawodawca wyszczególnia pokrewieństwo, powinowactwo lub stosunek towarzyski (art. 23 ust. 2 pr. aut.). Ukraińskie prawo autorskie (art. 25 ust. 1) przewiduje z kolei węższy zakres, do-

² Orzeczenie Sądu Najwyższego z dn. 08.11.1932 r., 1 K 1092/32, Zb. OSN Karny 1933, nr 1, poz. 7.

³ J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, Warszawa 2011, s. 29.

⁴ Wzorem pierwotnym brzmienia przepisów o ochronie programów komputerowych w tym przypadku była dyrektywa nr 91/250 z dnia 14 maja 1991 r.

puszczając w tej mierze jedynie „rodzinę najbliższą”. Zgodnie z art. 3 ukraińskiego kodeksu rodzinnego, jest to rodzina składająca się z osób mieszkających razem we wspólnym gospodarstwie domowym, powiązanych wzajemnymi prawami i obowiązkami. Wykluczenie obrębu stosunku towarzyskiego z możliwości powoływania się na dozwolony użytek prywatny, ma szczególne znaczenie w przypadku *filesharingu*. Z pewnością ukróca to problem wciąż istniejących sporów w doktrynie prawniczej na temat wykładni zakresu faktycznych znajomości „stosunku towarzyskiego” wśród użytkowników Internetu, co jest istotne przy wyznaczaniu granic korzystania z użytku osobistego⁵. Jednakże z drugiej strony, jest to niewątpliwie jednym z powodów występowania zjawiska piractwa internetowego na szeroką skalę, co odbija się negatywnie w statystykach łamania prawa autorskiego na Ukrainie.

3. Ogniem i mieczem w autorskie prawa majątkowe

Problematyka autorskich praw majątkowych rozbija się najczęściej o kwestie rozwiązań umownych, wskazania właściwego podmiotu oraz określenia zakresu jego uprawnień (szczególnie w przypadku dzieł literackich i audiowizualnych). Tak też umowa o przeniesienie autorskich praw majątkowych w systemie prawa ukraińskiego wymaga zachowania formy pisemnej, aczkolwiek zgodnie z art. 33 ust. 1 ukraińskiego prawa autorskiego dopuszczalna jest wyjątkowo forma ustna, jeżeli przedmiotem jest utwór tekstowy przekazany w celu jego publikacji na łamach prasy. W przypadku umów autorskoprawnych, specyficzną formę zabezpieczenia przed ewentualnymi klauzulami dotyczącymi prawa do wyłączności względem przyszłej twórczości autora, stanowi treść art. 33 ust. 7 ukraińskiego prawa autorskiego. Zgodnie z tym przepisem należy uznać za nieważne wszelkie warunki umowy, które ograniczałyby autora odnośnie stworzenia w przyszłości prac na przewidziany w umowie temat lub z konkretnej dziedziny.

Warto zwrócić uwagę na nietypowe rozwiązania w ukraińskim systemie prawnym względem autorskich praw majątkowych odnośnie do utworów zwalczanych przez poprzedni ustrój lub dzieł *quasi* osieroconych. Rzeczą znamionną jest wyszczególnienie „dzieł zakazanych”, czyli niepoprawnych politycznie, a powstałych i wymazywanych z kart historii w okresie istnienia Związku Radzieckiego. Czas trwania autorskich praw majątkowych, podobnie jak w polskim prawie, wynosi 70 lat od chwili śmierci autora. Jednakże zgodnie z art. 28 ust. 6 ukraińskiego pr. aut. wobec tzw. pośmiertnie rehabilitowanych autorów⁶, okres 70 lat jest liczony od momentu ich rehabilitacji. Należy zaznaczyć, że dotyczy to jedynie utworów uprzednio opubliko-

⁵ Więcej na ten temat: J.M. Doliński, *Dozwolony użytek prywatny a piractwo internetowe*, Monitor Prawniczy 2012, nr 19, s. 1019–1026.

⁶ Ustawodawca zaznacza, że chodzi tu o ukraińskich autorów, których utwory były uznane przez władze sowieckie za wrogie i wymazywane z kart historii w okresie międzywojennym. Z kolei ustawa z dnia 17.04.1991 r. №962-XII 1991 r. o rehabilitacji ofiar politycznych represji na Ukrainie, umożliwia wznawianie dzieł i jednocześnie rozszerza zakres rehabilitacji na wszelkich autorów, których dzieła były uznane za zakazane w latach 1917–1991. Відомості Верховної Ради УРСР (БВР), 1991, N 22, ст. 262

wanych. Natomiast w przypadku wszelkich pozostałych dzieł, niebędących uprzednio rozpowszechnionymi, autorskie prawa majątkowe gasną z upływem 70 lat od daty publikacji, o ile dzieło zostało opublikowane w ciągu 30 lat od momentu śmierci (art. 28 ust. 7 ukraińskiego pr. aut.). W sytuacji „odkrycia” nierozpowszechnionego dotąd utworu zmarłego autora, autorskie prawa majątkowe będą przysługiwały przez 25 lat osobie, która jako pierwsza je opublikuje (art. 28 ust. 8 ukraińskiego pr. aut.).⁷

W ukraińskim orzecznictwie sądowym kwestią sporną jest problematyka ustalenia podmiotu, posiadającego autorskie prawa majątkowe do dzieł audiowizualnych. Przykładem tego może być orzeczenie Wyższego Sądu Gospodarczego Ukrainy z dnia 27 listopada 2007 r. (sygn. 12/397)⁸. W sprawie tej, powód – współautor filmów – domagał się od pozwanego producenta „przywrócenia autorskich praw majątkowych poprzez zawarcie z nim umowy autorskiej”, a także usunięcie skutków naruszenia prawa poprzez wycofanie ze sprzedaży kaset z filmami. Strona powodowa argumentowała swoje stanowisko faktem, że nie zawarła z producentem umowy o przeniesienie praw autorskich na producenta. Utwory te powstały w latach 1980–1988, zaś zgodnie z obowiązującym wtedy prawem cywilnym (art. 483 Kodeksu Cywilnego Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej) pełnię autorskich praw majątkowych do powstałego dzieła filmowego posiada producent. Zgodnie z wykładnią cytowanego przepisu, prawo autorskie przysługuje współautorom (reżyserowi, scenarzyście, operatorowi filmowemu czy kompozytorowi muzyki) jedynie co do ich utworów będących wkładem w dzieło filmowe. Zgodnie z zasadą *lex retro non agit* i art. 58 Konstytucji Ukrainy oraz art. 5 ukraińskiego Kodeksu Cywilnego, nowe akty normatywne stosuje się do praw i obowiązków powstałych z momentem wejścia w życie ustaw. Sąd zaznaczył, że „w celu ustalenia podmiotu prawa autorskiego niezbędnym jest stosowanie ustawodawstwa obowiązującego w momencie powstania utworu, zaś wobec korzystania z utworu – stosowanie ustawodawstwa obowiązującego w momencie użytkowania lub naruszenia praw autorskich”. Sąd uznał, że w tym względzie „nie ma zależności między zawarciem lub niezawarciem osobnych umów o przeniesieniu praw autorskich przez każdego ze współtwórców”, gdyż producent wykorzystywał film jako całość, nie zaś poszczególny jego komponent. Tym samym Wyższy Sąd Gospodarczy uznał, że nie doszło do naruszenia autorskich praw majątkowych powoda, czym podtrzymał poprzedni wyrok Apelacyjnego Sądu Gospodarczego oddalając apelację.

W kwestii utworów filmowych zasadne kontrowersje wywołuje Nakaz Ministerstwa Kultury i Turystyki Ukrainy o uznaniu za aktywa praw majątkowych własności intelektualnej na filmy⁹. Zgodnie z jego treścią, majątkowe prawa autorskie wszelkich filmów powstałych zarówno z budżetu USRR w latach 1953–1991, jak również sfinansowane przez budżet państwa po roku 1991, stanowią „własność ogólnopaństwową”. Przywołuje to spór dotyczący praw autorskich odnośnie „Ogniem

⁷ Przepis ten jest zbliżony do treści art. 99¹ polskiego prawa autorskiego, będącego implementacją art. 4 dyrektywy 93/98.

⁸ http://vgsu.arbitr.gov.ua/docs/28_1770253.html (dostęp: 20.03.2014).

⁹ Nakaz Ministerstwa Kultury i Turystyki Ukrainy z dnia 19.05.2008 № 575/0/16-08.

i Mieczem” Jerzego Hoffmana. W 2008 r. polska prasa opisała sprawę emisji tego filmu w ukraińskiej telewizji publicznej, jak również jego sprzedaży na Ukrainie – w obu przypadkach bez zgody reżysera, który miał bez skutku dochodzić swych praw autorskich przed sądami ukraińskimi¹⁰. Ukraiński Departament ds. Własności Intelktualnej postanowił nie komentować tego sporu, zaś sąd ukraiński odmówił autorom artykułu informacji względem akt sprawy. Niezależnie od uzasadnienia wyroku, należy zaznaczyć, że zgodnie z art. 14 umowy polsko-ukraińskiej o współpracy w dziedzinie kultury, nauki i oświaty¹¹ Ukraina jest zobowiązana do zapewnienia wzajemnej ochrony praw autorskich i praw pokrewnych osób fizycznych i prawnych na bazie przepisów TRIPS (od 2008 r.) oraz Konwencji Berneńskiej (od 1995 r.).

4. Niepewna przyszłość ukraińskiego prawa autorskiego

Znaczne kontrowersje wywołały rok temu na Ukrainie projekty aktów związanych z prawem autorskim. Jednym z nich był nakaz w sprawie zatwierdzenia porządku uprawnionych organizacji zbiorowego zarządzania, odnośnie do tantiem z fonogramów i wideogramów¹². Zgodnie z tym aktem, Państwowa Służba Własności Intelktualnej Ukrainy wyznacza jedną uprawnioną ze zgłoszonych organizacji zbiorowego zarządzania, która posiada najwięcej podpisanych umów z zagranicznymi OZZ, dla gromadzenia i dystrybucji tantiem za korzystanie z muzyki. Sytuacja taka powoduje, że pozostałe ukraińskie OZZ nie mają wpływu na organizację wybraną przez PSWIU, co spotkało się z protestem i zakwestionowaniem ministerialnej decyzji. Organizacja obywatelska – „Ukraińska agencja praw autorskich” – zwróciła się do okręgowego sądu administracyjnego w Kijowie w celu uznania nakazu za niezgodny z art. 42 ustawy o prawie autorskim, co argumentowano m.in. bardzo krótkim okresem, jaki dano organizacjom zbiorowego zarządzania na zgłoszenie wniosków przystąpienia do konkursu. Sąd orzekł o zawieszeniu nakazu, do czasu podjęcia decyzji co do sprzeczności z prawem danego nakazu¹³.

Drugim równie istotnym – jeżeli nie ważniejszym, szczególnie mając na uwadze ostatnie przemiany polityczne na Ukrainie – jest projekt ustawy o wniesieniu zmian do niektórych aktów ustawodawczych, dotyczących ochrony praw autorskich i praw pokrewnych w internecie¹⁴. Zgodnie z jego treścią, strony internetowe będą mogły

¹⁰ http://wyborcza.pl/1,75248,5863673,Jerzy_Hoffman_walczy_na_Ukrainie_o_Ogniem_i_mieczem_.html (dostęp: 20.03.2014).

¹¹ Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Ukrainy o współpracy w dziedzinie kultury, nauki i oświaty sporządzona w Kijowie dnia 20 maja 1997 r. (Dz. U. 2000, Nr 3, poz. 29).

¹² Nakaz Ministerstwa Edukacji i Nauki Ukrainy z dnia 30.08.2013 № 1249 <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1528-13> (dostęp: 20.03.2014).

¹³ Uchwała Okręgowego Sądu Administracyjnego Kijowa z dnia 16.10.2013 r. N 826/16333/13 <http://document.ua/pro-zabezpechennja-administrativnogo-pozovu-doc169432.html> (dostęp: 20.03.2014).

¹⁴ Projekt ustawy o wniesieniu zmian do niektórych aktów ustawodawczych, dotyczących ochrony praw autorskich i praw pokrewnych w Internecie z dnia 19.08.2013 r. <http://sips.gov.ua/ua/pr121313> (dostęp: 20.03.2014).

być zablokowane przez działy serwisowe bez konieczności udowodnienia naruszenia praw autorskich w sądzie, a jedynie na podstawie wniosku o naruszeniu praw autorskich – wnioskodawca nie jest w tym przypadku zobowiązany do udowodnienia winy właściciela strony internetowej. Projekt reglamentuje procedurę karną (dostarczycielowi strony, nie podejmującemu działań w związku ze zgłoszeniem naruszenia grozi grzywna w wysokości do 17 tys. hrywien) bez wszechstronnego rozpatrzenia sprawy. Przeniesienie ciężaru dowodu na podmiot oskarżony o naruszenie praw autorskich w sieci internetowej jest niewątpliwie błędnym założeniem projektu ministerstwa, który spotkał się ze zdecydowanymi protestami wśród społeczeństwa. W opinii ukraińskiego Instytutu Prawa Mediów¹⁵ ów projekt zawęży dostęp do informacji i jest sprzeczny z rozumieniem art. 10 Konwencji o ochronie praw człowieka, co argumentowane jest także przykładem orzeczenia w sprawie *Ahmet Yildirim v. Turcji*¹⁶, dotyczącym stosowanej przez państwo blokady dostępu do strony internetowej.

Przewrót polityczny na Ukrainie, do czasu aneksji Krymu przez Federację Rosyjską i wybuchu walk separatystycznych na wschodzie Ukrainy, niósł za sobą zapowiedź zmian legislacyjnych (została przywrócona konstytucja z 2004 r.). Stany Zjednoczone przewidziały plan pomocy gospodarczej dla tego kraju, co stawia pod znakiem zapytania zeszloroczną groźbę wprowadzenia dla Ukrainy specjalnego cła w związku z łamanym tam prawem autorskim. Możliwe, że działania te zamiast odwlekać kwestię rozwiązania problemu przestrzegania praw własności intelektualnej na Ukrainie, sprawią, że nowe władze tego państwa zwrócą większą uwagę na konieczność skutecznego zapobiegania łamaniu prawa autorskiego.

Wykazane w niniejszym artykule przykłady wskazują na brak konsekwencji i niewydolność ukraińskiego systemu autorskoprawnego, wobec czego ujednoczenie zasad tej gałęzi własności intelektualnej oraz dostosowanie jej do standardów unijnych powinno być – szczególnie zważywszy na aspiracje Ukrainy dotyczące dołączenia do Unii Europejskiej – priorytetem dla przyszłego ustawodawcy ukraińskiego.

SUMMARY

REFLECTIONS ON THE DEVELOPMENT TENDENCIES IN THE UKRAINIAN COPYRIGHT LAW WITH COMPARATIVE TO THE POLISH LEGAL SYSTEM

This article analyzes Ukrainian copyright law and its connection to Polish copyright system. The analysis begins with presentation of most similarity and differences between both acts. Particular attention is paid to the issue of property rights on the audiovisual works and court decisions in these cases. This work also analyzes amendment to the legislation about protection of copyright and related rights in the Internet which had

¹⁵ <http://medialaw.kiev.ua/news/2454/> (dostęp: 20.03.2014).

¹⁶ Wyrok z 18 grudnia 2012 r. (nr 3111/10).

political dimension caused by of the political situation in the state, when amendments have been made to the legislation. For better description of this topic, there are also mentioned rules from censorship's regulations of the Soviet Union.